

SEYYİD AHMED ARVASI - İLERİ TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN İLKELERİ¹

Giriş

Cumhuriyet döneminin önemli düşünürlerinden ve eğitimcilerinden biri olan Seyyit Ahmet Arvasi, ortaya koyduğu fikirleriyle birçok alanda kendinden söz ettiren önemli bir isimdir. Başta eğitimci yönüyle, siyasete, sosyolojiye ve felsefeye birçok katkıda bulunmuştur. Ancak onu çalışmanın konusu yapan Milliyetçilik hakkında ortaya koyduğu fikirleridir. Bu konuda ciddi bir duruş sergilemiş ve Milliyetçiliğin İslam'da yeri olmaz diyenlere karşı, asıl milliyetçiliğin “Kişi kavmini sevmekle kınanamaz. Kavmine hizmet eden kavminin efendisidir”² diyen Peygamber'in buyruğuna dayandırmıştır. Dolayısıyla milliyetçiliğin yanlış bir ideoloji olmadığını, aksine gerçek anlamını nasıl kazandığını ortaya koyması onun fikirlerinin farklı bir seyrinde ilerlediğini göstermektedir. Ayrıca onun milliyetçilik anlayışının dini değerlerle bütünleşen bir milli kimlik oluşturması onun Türk milliyetçiliğine muhafazakâr bir boyut kazandırdığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın konusu, Seyyid Ahmet Arvasi'nin 16 sayfalık *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri* isimli eseri temel kaynak alınarak, “İleri Türk Milliyetçiliği” kavramını nasıl ele aldığını anlamaktır. Amacı ise Arvasi'nin İleri Türk Milliyetçiliği olarak ortaya koyduğu temel fikirleri çağdaş Türk milliyetçiliğine katkıları açısından ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden tarihi dokümantasyon tekniği kullanılan bu çalışmada, başta Arvasi'nin kendi eserleri olmak üzere, hakkında yazılmış çeşitli kitaplar, tezler, makaleler ve internet kaynaklarına başvurulmuştur.

1. Seyyit Ahmet Arvasi'nin Sosyo-Biyografisi

Seyyid Ahmet Arvasi, 1932 yılında Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde dünyaya gelmiştir. Ailesi, Van iline bağlı Bahçesaray nahiyesinden olup, eski adıyla Arvas, yeni adıyla Doğanyayla köyünde yaşamışlardır. Bu köye izafeten “Arvasiler” olarak tanınmaktadırlar. Ayrıca Peygamber Efendimizin soyundan geldikleri söylendiğinden “Seyyid” unvanını taşımaktadır. Bununla birlikte soyadı kanunu çıkmasıyla köylerinin ismini, soyadı olarak almışlardır. Babası, Van'da Gümrük Müdürlüğü'nden emekli Abdulhakim Bey, annesi ise Cevahir Hanım'dır (Arvasi, 2008, 14).

Arvasi, ilköğretimine Van'da başlamış ve Doğubayazıt'ta tamamlamıştır. Ortaokula Karaköse'de başlayıp, Erzurum'da tamamlamıştır. Ardından Erzurum Erkek Öğretmen Okulu'na kaydolmuş ve öğrenimini Erciş Öğretmen Okulu'nda bitirmiştir. 1952 yılında Konya'nın Doğanbeyli kasabasında ilköğretim öğretmeni olarak göreve başlamış, askerlik görevini ise yedek subay olarak yapmıştır. Pedagoji eğitimini Gazi Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra, Bursa, Balıkesir ve

¹ Zeynep Yılmaz, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi | zenyilmaz@gmail.com |

<https://orcid.org/0009-0002-6774-324X>

² Arvasi, “Hasbihal III”, s. 5.

İstanbul'daki Eğitim Enstitülerinde akademisyen olarak görev yapmıştır. 1979 yılında emekliye ayrılan Arvasi, aynı yıl Milliyetçi Hareket Partisi Genel İdare Kurulu'na seçildiğini radyodan öğrenmiştir. 12 Eylül 1980 darbesine kadar bu görevini sürdürmüştü ve sonrasında MHP'den senatör adaylığına başvurmuştur (Arvasi, 2008, 14). 12 Eylül darbesinden sonra, MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası'ndan yargılanıp bir müddet Mamak Cezaevi'nde kalmıştır. Cezaevinde geçirdiği süre içerisinde kalp krizi geçirmiş ve önsesinde olduğu gibi cezaevi sonrasında da çeşitli gazete ve dergilerde "Türk-İslam Ülküsü" başlıklı yazı ve içerikler yazmıştır. 6 çocuk babası olan Arvasi, 31.12.1988 tarihinde İstanbul Erenköy'deki evinde daktilosu başında yazı yazarken etmiş ve Edirnekapi mezarlığına son yolculuğu için uğurlanmıştır (Cengiz, 2020,16-17).

Seyyid Ahmet Arvasi, Cumhuriyet döneminde yetişmiş biri olarak ne medrese eğitimi almış ne de özel hocalardan ders görmüştür. Eğitim hayatı boyunca kendi imkânlarıyla kendini geliştirmiş, İslam kaynaklarını derinlemesine inceleyip öğrendiklerini hayatına uygulamak için büyük bir çaba sarf etmiştir. Onu farklı kılan, ayrıcalıklarla dolu olmayan hayatında, azim, istek ve mücadele ile kendini yetiştirmiş olmasıdır. Ayrıca Arvasi, öğretmenlik yıllarında pek çok insana ulaşmış ve arkasında tüm insanlığın faydalanabileceği kıymetli eserler bırakmıştır. Bununla birlikte onun düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olan kişiler, İslam düşüncesinin öncü isimlerinden olan, İmam Gazali, İmam Rabbani gibi alimler ve S. Abdülhâkim Arvasi, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu gibi çağdaş Türk ilim ve fikir adamlarıdır (Ersoy, Taş, 2024, 8).

Seyyid Ahmed Arvasi'nin Eserleri ve Makaleleri³

Arvasi çok yönlü bir insan olduğu için şiirden, sosyolojiye, psikolojiye, eğitime ve birçok alanda eser yazmıştır. Bu bağlamda onun eserlerini, üç ana kategoride incelemek mümkündür. İlk kategori, şiir çalışmalarını, ikinci kategori fikri alanda kaleme aldığı eserleri üçüncü kategori ise, çeşitli gazetelerde yayınlanan makaleleri, verdiği konferansları ve sohbetlerini bir araya getiren eserleri içerir. Ancak onun temel fikirleri olarak değerlendirilebilecek en önemli eserleri aşağıdakilerdir.

"Türk İslam Ülküsü" Her gün gazetesinde yazdığı makalelerden derlenen 3 ciltlik bir eserdir. Bu eserde Türk-İslam ülküsünün toplumsal, kültürel ve siyasi boyutlarını ele alır.

"İlm-i Hâl" İmam-ı Azam, Ebu Hanife olmak üzere Ehl-i Sünnet ulemasının belirlediği ölçülere yer vererek günümüz sosyolojik ve psikolojik ve fenni gelişmeler dikkate alınarak yapılan bir çalışmadır.

"Diyalektimiz ve Estetiğimiz" adından da anlaşılacağı üzere Diyalektikten ve estetikten bahseden bir eserdir.

"Kendini Arayan İnsan" beş bölümden oluşur ve insan, hakikat, zeka, şuur vb. konular ele alınır.

³ Detaylı bilgi için bk. Arvas, M. B. (2020). Seyyit Ahmet Arvasi'nin genel eğitim bağlamında din eğitimi hakkındaki görüşleri (s.24- 26)

Bunların dışında şiirlerinin yer aldığı “Sır” adlı eseri “İnsan ve İnsan Ötesi” gibi birkaç daha eseri vardır. Aşağıda yer alan makaleleri de bu kadarla sınırlı olmayıp sadece içeriklerinin çeşitliliğini yansıtmak amacıyla seçilen birkaç makalesidir.

1) “Milliyetçi Düzendeki Türk Milli Eğitimi”, Milli Eğitim ve Kültür (Üç Aylık İlmi Araştırma ve İnceleme Dergisi), S.I, Aralık 1978, s. 3-22.

2) “İslam, Hicretin 1400. Yılına İdrak Ederken”, Milli Eğitim ve Kültür Der, S.5, Aralık 1979, s. 102-105.

3) “İngiliz Maarif Kanunu” ve “Din Tedrisatı”, Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 19, Ocak 1983, s. 80-84.

4) “Artık, İmtihan Teknik ve Vasıtaları Değişmelidir”, Milli Eğitim ve Kültür Der. S. 26, Mart 1984, s. 30-31.

5) “Maarifte Sistem Arayışları”, Milli Eğitim ve Kültür Der. S.27, Mayıs 1984, s. 16-17.

6) “Vefatından Bir Ay Önce (N. Fazıl)”, Türk Edebiyatı Der. Temmuz 1983, S. 117, s. 78.

7) “Kendi Dilinden Hayatı”, Türk Edebiyatı Der. Şubat 1989, S.184, s. 31.

Seyyid Ahmed Arvasi’nin Düşünce Dünyası ve Genel Görüşleri

Bir insanı anlamanın pek çok yöntemi vardır. Bunlardan biri söz konusu kişinin arkasında bıraktığı eserleri, hatıraları izlemektir. Seyit Ahmet Arvasi de arkasında Sosyolojiden felsefeye İslam’dan Milliyetçiliğe, eğitimden siyasete birçok konuda eser bırakmıştır. Bu eserlerde genellikle inandığı gibi yaşadığı hayatın izlerini paylaşmış ve inandığı değerler üzerine fikirlerini beyan etmiştir.

Hayatını ilimle geçiren Arvasi daha çok milliyetçi düşünceleriyle öne çıksa da asıl alanı eğitimidir. Eğitimdeki bilgi ve düşüncelerini birçok alanla sentezleyerek ortaya kendi özgün fikirlerini koymuştur. Dolayısıyla milli ve beşerî tecrübenin Batı medeniyetinde olduğu gibi genç neslin din eğitimine öncelik tanınmasıyla gerçekleşeceğine dikkat çekmiştir. Daha sonra kendi kültür ve medeniyetlerinde bulunan klasik eserlerle bilgilerinin pekiştirilmesi gerektiğinin savunarak ancak o zaman milli değerlerle alınmış eğitimlerin sağlam bir temele oturtulacağını söylemiştir. Bundan sonraki aşamada da yabancı milletlerin klasiklerini okuyarak özgün düşünceye sahip olabileceklerini ifade etmiştir. Eğitime çok önem veren Arvasi din eğitiminin ictimai bir durum olarak bütün toplumlarda olması gerektiğini ifade ederek din eğitiminin toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Arvasi’ye göre din, sosyal hayatın temel direği olmalıdır ve bu nedenle toplumlarda din eğitimi devlet eliyle organize edilmeli, aynı zamanda güvence altına alınarak sürdürülebilir hale getirilmelidir (Arvas, 2020, 45).

Eğitimde insanı merkeze alan Arvasi, kendini yetiştirmiş bilinçli insanların memleket meselelerinde aktif olduğunu bildiğinden toplumun kalkınmasında ve milli kültürün muhafaza edilmesinde bilinçli insanların etkilerinin büyük olduğuna “Eğitim hammaddesi insandır” başlıklı yazısında dikkat çekmektedir.

“Eğitimin hedefi insanı işlemektir. İnsan canlı cansız varlıklar içinde işlenmeye, gelişmeye en çok elverişli olanıdır. Hiçbir canlı eğitimden insan kadar istifade edemez. Yine hiçbir canlı insan kadar eğitime muhtaç değildir.

Toplumların, insanın eğitimine önem verdiklerini, bu konuda esaslı fedakârlıklara katlandığını görüyoruz. Gerçekten de hiçbir toplum, insanın işleyip geliştirilmesine ilgisiz kalmamaktadır. Bu ilginin derecesi, bütün toplumlarda aynı seviyede olmamakla beraber önemli gözükmemektedir.” (Arvasi, 1978, 2-22 (Akt. Arvas, 2020, 48))

Ahlaki konularda da görüşlerini ifade eden Arvasi: Türk-İslam kültür ve medeniyetinde ahlaki kuralları belirleyen değerlerin din ve töre olduğunu, bu töreninde dinin emir ve yasaklarına göre belirlenmiş olan töre olduğunu ifade etmektedir. Ona göre toplumun kurallarını bu normlar belirler ve aileler evlatlarını bu normlara göre yetiştirir. Bundan hareketle Arvasi’nin düşünce dünyasında din, töre ve ahlak bir bütünlük teşkil etmektedir. Dolayısıyla okullarda verilen eğitimin de “milli bir ahlak terbiyesi” kıstasına uyularak gerçekleştirilmesi gerektiğine inanmaktadır (Arvasi, 2008, 170 (Akt. Arvas, 2020, 26).

Seyyid Ahmet Arvasi’de estetik ve sanat isimli çalışmasında Mutluel, Arvasi’nin düşüncelerini şu şekilde ele alır: Arvasi, estetiği normatif bilimler (kanun koyucu ilimler) arasında değerlendirir. Estetik, sanat eserlerini inceleyerek kurallar koymaya çalışır ve psikoloji, sosyoloji gibi bilimlerle ilişkilidir. Sanat, bir toplumun ekonomik ve siyasi durumuna bağlı olarak gelişir veya geriler. Din, sanat üzerinde büyük bir etkiye sahiptir; dini motifler, sanat eserlerine değer katar. Aynı şekilde sanat eğitimi sadece bilgi ile değil, ilham ve gönül işidir. Sanatçı, ilhamını kendi kültüründen almalıdır, başka medeniyetlerden ilham alırsa kendi toplumuna faydalı olamaz. Ayrıca İslam sanatının kaynağı Kur’an ve hadislerdir. İslam’da resim ve heykel yasağı, putperestlik korkusundan kaynaklanmış, zamanla bu yasak esnetilmiştir. İslam sanatçısı, mesajlarını sanatsal yollarla ileterek tebliğ işlevi görür ve Müslümanların sanata kötü bakmayı bırakıp onu faydalı bir araç olarak görmeleri gerektiğini savunur (Mutluel, 1998, 61-63)

Arvasi siyasi düşüncesini, Milliyetçi Hareket Partisi Genel İdare, Kurulu üyesi olarak sıklıkla paylaşmıştır. Arvasi’nin siyaset anlayışı daha çok İslam dinine bağlı Milliyetçiliktir. Bu düşüncesini de Türk-İslam Ülküsü olarak ifade etmiştir (Bartan, 1993, 29) Türk İslam Ülküsü bu bağlamda en bilinen eserlerinden biridir. Bu eserde Türk milliyetçiliği anlayışını birçok düşüncesiyle temellendirmiştir.

Seyit Ahmet Arvasi hakkında düzenlenen bir televizyon programında, programda öğrencisinin de katıldığı konuşmada Seyit Ahmet Arvasi’nin dünya görüşü ve fikirleri şu şekilde ele alınmıştır:

“Arvasi, kendisini tavizsiz bir Müslüman, şuurlu bir Türk milliyetçisi olarak görür. O ülkücülüğün teorisini sadece yazmakla kalmamış aynı zamanda yaşamıştır. Dilimizin ve milliyetimizin düşmanlarının sanki bir insan olduğunu hem milliyetçi hem Müslüman olunmazmış gibi bu mukaddes değerlerimizi propaganda etmeye çalıştıklarını ifade eder. Çeşitli kılıkta ortaya çıkan düşmanların bilhassa Türk ve İslam kelimelerinin bir arada kullanılmalarından çok rahatsızlık duyduklarını ifade ederek ortaya çıkan tehdite dikkat çekmektedir.

Günümüzde iyiden iyiye gemiyi azağa alan bölücülük ve Türk devletinin parçalanması tehlikesine ve bu parçalanmanın sonuçlarına dikkati şöyle çekmiştir: Türk devletinin parçalanması sadece çeşitli renkteki küfür cephesinin işine yarayacaktır. Allah korusun böyle

bir parçalanma olursa bundan sadece Türklük değil, bütün İslam dünyası zarar görecektir. Bunu bilerek ve düşünerek hareket etmek namus borcu değil aynı zamanda dini bir vecibedir.”(Seyyid Ahmet Arvasi, 2017, 1:35 -2:47). Şeklinde ifade edilerek Arvasi’nin Türk milliyetçiliğine kısa bir bakış açısı sunulmuştur. Dolayısıyla Arvasi’nin düşünce dünyasını anlamanın en iyi yolu onun eserlerini okumak ve onun rahle-i tedrisatından geçmiş kişilerden dinlemektir.

2. Türk Milliyetçiliği

Milliyetçilik, her milletin kimliğini ve toplumsal dayanışmasını belirleyen köklü ideolojilerden biridir. Bununla birlikte her milletin kendine özel karakteristik özelliklerinin olduğu milliyetçilik anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayışın oluşmasında milletlerin tarihi seyir içerisinde yaşadığı tecrübeler ve olaylar etkili olmaktadır (Kip, 2020,209) Dolayısıyla Türk milliyetçiliği de tarihi olaylardan etkilenecek çeşitli evrimler geçirmiş ve farklı ekoller etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda Türk milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden itibaren farklı yaklaşımlarla kendini göstermiştir. Özellikle Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi isimlerle özdeşleşen bu ilk dönem milliyetçilik anlayışı, Osmanlı’nın çözülme sürecine bir çözüm olarak doğmuş ve imparatorluğun dağılmasını önleme amacı taşımıştır. Bu erken dönem milliyetçilik, daha çok Osmanlı’nın kurtuluşunu sağlamaya yönelik faydacı bir çerçeve içinde şekillendiği için, Birinci Kuşak Türk Milliyetçiliği olarak adlandırılmaktadır (Ertekin, 2009, 348-351 akt. Bölükbaşı, 2018, 47).

Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte Türk milliyetçiliği, kendi içinde farklı ekollere ayrılmış ve yeni yönelimler kazanmıştır. Bu dönemde iki önemli düşünce akımı öne çıkmıştır: Türkçü-Turancı milliyetçilik ve Türk-İslam ülküsü. Türkçü-Turancı düşünce, Hüseyin Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimler tarafından savunulmuş ve etnisite temelli bir Türk milliyetçiliği olarak öne çıkmıştır. Bu anlayış, Türk milletinin kökenlerine ve soy birliğine odaklanarak geniş bir coğrafyada Turancı bir birlik ideali hedeflemiştir. Öte yandan, Türk-İslam ülküsü ise Seyyid Ahmet Arvasi’nin liderliğinde gelişen ve milliyetçiliği İslam dini ile harmanlayan bir düşünce olarak belirginleşmiştir. Arvasi’nin muhafazakâr bakış açısıyla geliştirdiği bu milliyetçilik anlayışı, Türk milletini İslam’ın manevi değerleriyle bütünleşmiş bir medeniyet anlayışıdır (Torun, 2023, 41). Dolayısıyla, Osmanlı Türkçülüğü kültürel milliyetçiliğe, Cumhuriyet dönemi Türkçülüğü ise soy milliyetçiliği tasavvuruna sahiptir (Bölükbaşı, 2018, 47). Seyyit Ahmet Arvasi’nin Milliyetçilik anlayışı da muhafazakâr bir milliyetçilik anlayışı oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmada da bahsedileceği gibi Seyyid Ahmet Arvasi’nin İleri Türk Milliyetçiliği olarak adlandırdığı yaklaşım, milliyetçiliği dar bir etnik çerçeveden çıkarıp kültürel ve dini değerlerle zenginleştiren bir anlayış sunmaktadır.

Arvasi ve İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri

Arvasi’nin nesir türünde yazdığı ilk kitabı 1965 yılında yayınlanan 16 sayfalık *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri* isimli eserdir. Bu eser aynı zamanda milli hareket dergisinin 1967 yılında 15. sayısında da yayınlanmıştır. Kitabın içeriği Arvasi’nin 44

maddede ele aldığı milliyetçilik ile ilgili düşüncelerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda Arvasi'nin milliyetçilik babında ele aldığı ilk eserdir. Aynı şekilde Arvasi daha sonrasında Türk-İslam Ülküsünü yazarak milliyetçilik ile ilgili görüşlerini ve tespitlerini dahada detaylandırmıştır. Dolayısıyla Arvasi'nin vatansever duygularla ele aldığı bu ilkeler ve sonrasında dahada detaylandığı milliyetçilik hakkında ki düşüncelerinin muhtemel ilk nüveleri “İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri”nin önsözünde şu şekilde yer almaktadır:

“Bugün Türkiye’imiz çeşitli fikir akımlarının birbiriyle karıştığı bir alan haline gelmiştir. Ziya Gökalp’ten önceki veya Ziya Gökalp’in fikir alanına doğuşunu hazırlayan şartlara benzer bir ortam içindeyiz. Ziya Gökalp bilimsel ve milliyetçi metotlarla halkının ve aydınının içinde bulunduğu şartları inceledi ve düşüncelerinin “Türkçülüğün Esasları” adlı kitabı ile sistemleştirdi.

Bugün içinde bulunduğumuz kaosu böylece inceleyip değerlendirecek ve Türk milletine ışıklı bir yol açacak milliyetçi ve ileri insanlara muhtacız. Türk Milliyetçiliğini her türlü istismar ve ithamdan kurtarıp aydın Türk Gençliğine yeni baştan teslim etmenin zamanı geçmek üzeredir.

Bizi böyle bir sisteme ulaştıracak fikir ve bilim adamlarımızın doğuşunu beklemek yerine, bu adamları yaratmak yolunda bütün imkân ve gayretlerimizi birleştirmeliyiz.

Türk milliyetçiliği nedir? Ne değildir? Problemlerimize getireceği hâl çaresi nedir? Türk Milliyetçisinin her türlü küçük politika dışında Türk Milletine sunacağı program ne olmalıdır? Her türlü yuvarlak lâf ve gösterişten uzak olarak gerçekleri ve ilkelerimizi ortaya koymalıyız. Biz sırf bu endişe ile “İleri Türk Milliyetçiliğinin” ilkelerini tespitiye çalışacağız. Allah yardımcımız olsun.” (Arvas, 1965).

Arvasi, önsözdeki ifadeleriyle “İleri Türk milliyetçiliği” kavramını açıklığa kavuşturmuştur. Bu ifadelerden yola çıkarak, Arvasi için “İleri Türk milliyetçiliği” Ziya Gökalp’in dönemin milliyetçi yöntemleriyle halkına önderlik etmesi gibi, bugün de milli bilinç ve farkındalığa sahip bir toplum olarak Gökalp’in ötesine yani daha da ilerisine geçip, milli şuur ve değerlerimizi geleceğe taşımayı ifade etmektedir. Ayrıca Arvasi, bu eseriyle bir kurtarıcı beklemek yerine, kurtarıcıları ortaya çıkaracak adımları atmanın ve tüm imkânları seferber etmenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Arvasi, ortaya koymaya çalıştığı bu düşüncelerle Türk milliyetçiliğine dair derin bir endişeyi ve sorumluluk duygusunu dile getirmektedir. Ziya Gökalp vurgusuyla da ondan etkilendiğini ve bir Türk milliyetçisi olarak ona önem verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Arvasi'nin etkilendiği ve Türk dünyasında birçok konuda olduğu gibi milliyetçilik denildiğinde akla ilk gelen isimlerinden olan Ziya Gökalp’i anlamak önemli hale gelmektedir.

Milliyetçilik Anlayışı ve Ziya Gökalp

Osmanlı Devleti’nin dağılmaya başladığı dönemde toplumda tıpkı devlet gibi dinsel, ekonomik ve siyasi birçok açıdan sarsılmıştır. Bu dönemin öne çıkan isimlerinden Ziya Gökalp ve onun gibi aydın isimler fikri açıdan etkilenmiş ve yaşadıkları durumlardan ötürü milliyetçiliği düşüncelerinin merkezi haline

getirmişlerdir. Bu bağlamda Gökalp, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zorlu dönemin ancak Türk milliyetçiliği ile çözülebileceğine dair bir inanç geliştirmiştir ve eserlerinde milliyetçilik kavramını daha çok Türkçülük ile açıklayarak, Türkçülük fikrinin temellerini *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* yazısında ele almış ve *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde son şeklini vermiştir (Kara, 2023, 57).

Tüm bunlarla birlikte Türk milliyetçiliğinin diğer fikir akımlarına göre geç vücut bulmasından ötürü Gökalp, “devlet, ümmet, millet” konularıyla Türkçülük düşüncesine açıklık getirmiştir. Buna göre milli yaşamı, bir Türk-İslam hars⁴ı meydana getirebilmek ve Türkçülüğün milli ülküsüne ulaşabilmek için Türk tarihine ve edebiyatına dönüp bakmak gerekmektedir (Tuzak, 2022, 34). Bu düşüncelerden anlaşılmaktadır ki Ziya Gökalp için bugünler ve yarınlar geçmişten gelen tecrübeler sonucu aktarımlarla olmaktadır. Nitekim diğer bilinen klasik ulus devlet teorisyenlerinin ana tartışmalarına çok benzer bir biçimde, Anadolu halklarını ortak bir dil, din, kültür, geçmiş ve gelecek temelinde birleştirmeyi hedefleyen bir toplum modeli geliştiren kendisidir. Ona göre bu model, milliyetçilik temaları üzerinden şekillenmiş ve “Türklük” ile “vatanseverlik” kavramlarına dayanmıştır. Bununla birlikte Gökalp'e göre, dilde ve dinde birlik sağlandığında, ulusal kültür bireylerce kabul görecektir ve bu sayede Türkiye Batı medeniyetine uyum sağlayacaktır (Tokluoğlu, 2013, 114). Ancak Batı medeniyetine uyum konusunda Gökalp'i endişelendiren ve kültür/ medeniyet ayrımı yapmaya iten toplumsal nedenler olmuştur. Bu endişeleri değerlendiren Erol Güngör'e göre, Gökalp'in döneminde insanlar, derin bir bağlılıkla geleneklerini yaşamaktaydı ve sahip oldukları köklü tarihsel geçmiş, onları bu değişiklikleri kabul etmeleri durumunda köksüz ve ruhsuz kalacaklarına inandırmıştı.

Dolayısıyla, Batı medeniyetine karşı bir çekingenlik oluşmuş ve bazıları için bu medeniyet, yalnızca teknolojinin alınması gereken bir yapı olarak görülmüştür. Diğerlerine göre ise, Batı medeniyeti kültürel geleneklerin de değiştirilmesi gerektiği inancını beraberinde getiren bir anlayış olmuştur (Güngör, 2023, 20). Fakat Ziya Gökalp, milliyetçilik ve Batı medeniyeti arasında bir uyumsuzluğun olmadığını ve her ikisinin de bir arada bulunabileceğini iddia ederek, hars ve medeniyet kavramları üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Gökalp, kültürün değiştirilemeyen değerleri, medeniyetin ise değiştirilebilen değerleri içeren bir unsur olduğunu belirtmiştir. Buna göre kültür, dili, sanatı ve edebiyatı kapsarken, medeniyet ise bilim, teknoloji, siyasi ve sosyal organizasyonları kapsar (Gökalp, 1997'den Akt. Güngör, 2023, 20-21).

Gökalp'in Medeniyet ve Kültür ayrımını “Türk kültürünü yanlış anlayanların en kaliteli örneği” olarak eleştiren Erol Güngör⁵ ise kültür ve medeniyet arasındaki ilişkiyi dinamik ve karşılıklı bir süreç olarak değerlendirmektedir (Güngör, 2023, 22).

Sonuç olarak Gökalp Türk milletini yüksellere çıkaracak olan Türkçülük düşüncesinin sistematığını ortaya koyarak Türkiye için önemli bir devrin kapısını

⁴ Kültür

⁵ Detaylı bilgi için bk. Güngör, Ö. "Erol Güngör, Ne Nefret Ne Hayranlık Millî Kültürle Değişim." *Bir Sosyolog Bir Kavram ve Din - 1*, editör Ö. Güngör, 13-32. Oku Okut Yayınları, 2023.

aralamıştır ve aynı zamanda birçok önemli ismin fikir babası olmuştur. Dolayısıyla Seyit Ahmet Arvasininde etkilendiği isim olması hasebiyle çalışmanın konusu bağlamında Arvasi'nin İleri Türk Milliyetçiliğinin ilkeleri kapsamında 44 madde ele alınırken kendisinin görüşlerine de sık sık yer verilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte 44 maddenin bazıları birbirleriyle bağlantılı olduğundan Sakin Öner'in⁶ sınıflandırdığı gibi maddeler sınıflandırılmış ve yeni başlıklarla görüşler açıklanmaya çalışılmıştır.

Evrensel Milliyetçilik Anlayışı: Arvasi, İleri Türk Milliyetçiliği hakkında görüşlerini dile getirirken, ilk 7 maddede evrensel bir bakış açısı sunarak tüm insanlığın mutluluğunu temenni etmektedir. Ona göre, insanların mutluluğu, bireylerin ve toplumların birbirlerini sömürmemesine ve hakimiyeti altına almamasına bağlıdır. Arvasi, güçlü milletlerin güçlü bireylerden oluştuğuna, güçlü bir insanlığın da güçlü milletlerden doğacağına inanır. Aynı şekilde, insanlığın ideali milletleri yok etmekle değil, milletlerin yaşaması ve gelişmesiyle sağlanır (Arvasi, 1965).

“Milletlerarası savaş” başlıklı yazısında Arvasi, yeryüzünü paylaşmaya çalışan kızıl ve kara sömürgeci devletlerin varlığına dikkat çekerek, onların her türlü yollarla elde ettiği insanların olduğunu belirtir. Bu insanların yazarlar, iş adamları, sendika çalışanları gibi piyonlardan oluştuğunu, fakir ve güçsüz milletleri akla gelmedik oyunlarla bölmeye çalıştıklarını, hatta bu kimselerin kiraladıkları basın ve propaganda unsurlarıyla, basılı yayın ve kurumları ile toplumu uyutarak ve kandırarak hain insanları “yurtsever, ilerici, devrimci” olarak tanıttıklarını ifade eder. Vatanını, milletini savunan, koruyan vatan çocuklarına ise “gerici, ırkçı ve tutucu” olarak gösterildiklerini ifade eder. Dolayısıyla Türk milletinin bu noktada savaş verdiğini ve etrafının düşmanlarla çevrili olduğuna işaret ederek Bilinçli bir şekilde teşkilatlanması ve topyekûn savaşa hazır olunması gerektiğini ifade eder. Bu noktada savaş kışkırtıcılığı yapmadığını zaten savaşın içinde bulunan bir millet olduğumuza vurgu yapar (*Milliyetçi Dergiler*, t.y.-a⁷)

Bu noktada Arvasi, Türk toplumunun düşmanlarına karşı her zaman uyanık olması gerektiğini vurgulamakta ve çevre ülkelerde yaşanan olaylara dikkat çekerek, Türk milletinin de benzer tehditlerle karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla milleti diniyle, ahlakıyla, bozma girişiminde bulunanların tehlikeli girişimlerin durdurulması ve halkın, gençlerin, aydınların bu tehditlerden kurtarılması gerektiğini açık bir şekilde dile getirmektedir. (*Milliyetçi Dergiler*, t.y.-a)

Arvasi'ye göre milliyetçilik, bir milletin kendini maddi ve manevi olarak güçlendirmesi ve başkalarına kendisini küçük düşürmemesi çabasıdır. Ayrıca, gerçek milliyetçilik sadece kendi milletinin çıkarlarını savunmakla kalmaz, diğer milletlerin milliyetçiliğini de hoşgörür ve destekler. Bu bağlamda, başka milletler üzerinde

⁶ Detaylı bilgi için bk. <https://kocaeliaydinlarocagi.org.tr/arvasi-ve-ileri-turk-milliyetciliginin-ilkeleri/> (Seyyid Ahmet Arvasi, 2017)

⁷ Detaylı bilgi için bk. Arvasi, Seyit Ahmet “Arada Bir Sohbet: Milletlerarası savaş”. *Devlet Dergisi* 386. Sayı (1976) sayfa 12

sosyal, kültürel veya politik baskı kurarak üstünlük sağlama çabasını milliyetçilik değil, emperyalizm olarak tanımlamak gerektiğini savunur (Arvasi, 1965).

Bu düşüncelerinden hareketle Arvasi milliyetçiliği etnik ve mezhep ayrışmasına sebep olabilecek tartışmaların ötesinde bütünleştirici bir değer olarak değerlendirmiştir. Onun hümanist yaklaşımıyla sosyal meselelere getirdiği yorum, evrensel bir din olan İslam'ın ortaya koyduğu ilahi prensiplerle çelişmediğini hatta milli değerlerin güçlenmesine katkı sunacak bir bakış açısı sunmasından onu önemli ve değerli kılmaktadır (Çuhadar, Özden, 2022, 4).

Ziya Gökalp'te de tıpkı Arvasi gibi Türkçülüğün, Türk milletini diğer milletlerden üstün görme gibi bir anlayış yoktur. Gökalp'a göre tüm ırklar eşittir ve buna göre tüm milletler de eşittir. Dolayısıyla Milli dayanışmanın kuvvetlenmesi sonrasında ise milli kültür yükseltilmelidir (Bars, 2013, 46). Bu anlayışlardan hareketle Arvasi, Ziya Gökalp'in kültürü milli, medeniyeti ise evrensel olarak ifade eden görüşlerini ele alarak, kültürün milli oluşu konusunda Gökalp'e katılır. Ancak medeniyetin evrensel oluşu noktasında, kültürün de medeniyetinde milli olduğunu savunmaktadır (Arvasi, 2009/1, 292).

Türk İslam Ülküsünde Arvasi, her millete ait milli bir medeniyetin var olduğunu ifade eder ve tek bir medeniyetten bahsedilemeyeceğini savunur. Çünkü ona göre ne kadar millet varsa o kadar medeniyet vardır ve medeniyetler arasındaki ilişkiler neticesinde medeniyet zümreleri doğabilir. Fakat bu durumun oluşmasıyla medeniyetlerin milli niteliği ortadan kalkmaz (Arvasi, 2009/1, 301- 302)

Konuyla alakalı Yümni Sezen, Arvasi'nin milliyetçilik ile ilgili görüşlerini şu cümlelerle aktarmaktadır: *“Türk-İslam Ülküsü yabancılaşmadan çağdaşlaşmayı esas alan milli ve dinamik bir harekettir. Biz hem Türk hem Müslüman hem medeniyiz. Bunu söylerken Arvasi, Ziya Gökalp'tan sadece medeniyet konusunda ayrılmaktadır. Üçlü terkip aynıdır. Türklük - Müslümanlık-Medenilik. Gökalp'a göre medeniyet daha çok batıyı ifade eder. Arvasi de kültür ve medeniyet ayrılmayacağı için, medenilikle, Türk-İslam medeniyeti, yani kendi medeniyetimizin üst sistemi kastedilmektedir. Arvasi'ye göre medeniyet değiştirilemez. Ancak teknik ve bilim müşterekliği, medeniyetler arası işbirliği sağlar. Bu da tek başına medeniyet demek değildir.”* (Sezen, 1990: 813-847'den Akt. Arvas, 2020, 42)).

Sosyal ve Ekonomik Boyutu: 8. ve 9. Maddede Arvasi, bir Türk milliyetçisinin kendi dertleriyle, sıkıntılarıyla ilgilendiği gibi sıkıntı çeken diğer milletlerin durumlarıyla da ilgilenmesi ve yabancı milletlerin hakimiyeti altında sıkıntı çeken soydaşların da haklarının milletlerarası hukukta el verildiği sürece savunması gerektiğini ifade eder. Bununla birlikte en önemli amacın mevcut yurdumuzu ekonomik, politik vs. birçok yönden güçlendirerek bilinmeyen ve zararlı etkilerden kurtarmak olduğunu açıklar (Arvasi, 1965).

Arvasi, bu maddelerle ileri Türk milliyetçiliğinin en temel amacının tüm insanlığın iyiliğini düşünmek olduğunu vurgularken, kendi soydaşlarının ve etnik grubunun haklarını gözetenek tüm millete sahip çıkmakta, aynı zamanda kendi öz değerlerine de bağlı kalmaktadır. Bu bakış açısından anlaşılacağı üzere, Arvasi Türkiye'nin ötesinde, farklı coğrafyalarda yaşayan Türk milletlerine de dikkat

çekmekte hem Türkiye'deki vatandaşların hem de yurt dışında yaşayan Türklerin milli bilinç ve farkındalık kazanmasını sağlamaya çalışmakta, böylece milli birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirmektedir.

Arvasi 10. Maddede milliyet ve din konusunda şuurlu olmanın insanlığı ayırttığı ve savaşa sebep olduğu görüşünü reddeder ve güzel bir tanım yaparak savaşların güvercin ve kelebek gibi birçok hayvanın için bile var olduğunu bunun bir insan icadının değil var olma kanunu olduğunu söyler. Dolayısıyla dinlerin ve milletlerin birbirlerini sevmek ve koruma arzu ve ihtiyaçlarından doğduğunu, felsefenin de doktrinlerinde tıpkı din ve milliyet kadar çatışma sebebi olabileceğini ancak bu durumun bütün ve felsefe ve doktrinleri düşman olmayı gerektirmediğini ifade eder (Arvasi, 1965).

Arvasi, aynı konuyu Türk İslam Ülküsünde; İslam dininin, her zaman milliyetleri sosyal bir gerçek olarak kabul edip desteklediğini, onları birbirlerinin kardeşi ilan ettiğini, milletlerin kendilerine has kültürel farklılıklarını ve özelliklerini korumaları ve geliştirmelerinin önemli olduğunu dile getirerek ele alır (Arvasi, 2009/1, 152 /2015:158).

11-17. maddelerde Arvasi, sosyal olayların tek bir faktörle açıklanamayacağını ve toplumsal hayatın çok yönlü olduğunu vurgular. Milliyetçi bir bireyin, kendi toplumunun meselelerine sahip çıkması gerektiğini ve bu meselelerin ilim dışı ve istismarcı kimselere kaptırılmasının bir ayıp olduğunu ifade eder. Türk milletinin bütün kurumlarının, samimi ve bilinçli kadrolardan oluşması gerektiğini savunur. Türk milliyetçiliğinin dar bir çerçeveye hapsedilmemesi gerektiğini, aksine bütüncül ve kuşatıcı bir anlayışla geliştirilmesi gerektiğini belirtir (Arvasi, 1965).

Arvasi'nin Bu düşüncelerini destekleyecek nitelikte ele aldığı "lider ve kadrosu" adlı yazısında Türk milliyetçiliğinin, Türk milliyetçilerinden istediklerinin; iman, aşk, aksiyon ve karakter olduğunu ifade eder. Buna göre *iman*: Türk İslam kültür ve medeniyetini dünyüyle, bugünüyle eksiksiz, ecdada laik bir şekilde saptırmadan anlamaktır ve gelecekte ulaşılacak hedefleri hem aklıyla hem de vicdanıyla içselleştirmektir. Dolayısı bu noktada davayı bilmenin başka, davaya inanmanın başka şeyler olduğunu söyler. Aşk konusunda ise, zor ve çetin şartlar altında da olsa, ihanete de uğrasa yeise kapılmadan, yalnızlık ve açılar içinde dava aşkının daha da güçlendirilmesidir. Aksiyon ise davayı başarıya götürecek sonsuz ve hiçbir zaman tükenmeyecek olan aktivite olduğunu *karakterin* ise iman aşk ve aksiyonların bireyde bir hayat gayesi haline gelmesi gerektiğin, kişinin önce bu değerleri bizzat yaşaması, sonra da çevresine örnek olarak bu değerlere dayalı bir yaşam sürdürmesi anlamına geldiğini ifade eder (*Milliyetçi Dergiler*, t.y.-b)⁸. Bu bağlamlardan hareketle milliyetçi bireyler toplumun meselelerine sahip çıkabilir ve istismarcı kimselere de toplumun meselelerini malzeme haline getirmez.

Ayrıca Arvasi, ekonomik ve sosyal sıkıntıların çözümünde bilimsel yöntemlerin esas alınmasının zorunlu olduğunu dile getirir ve hiçbir liderin, partinin ya da fikir

⁸ Detaylı bilgi için bk. "Arvasi, Seyit Ahmet/ "Lider ve Kadro" *Ülkücü kadro Dergisi* 1. Sayı, 1976, sayfa 7"

adaminin bilimin yerini alamayacağını vurgular. Hiçbir kişi, kurum ya da kuruluşun ilahlaştırılmaması gerektiğini, bilimin özgür ve aldatılamaz olması gerektiğini savunur (Arvasi, 1965).

Ayrıca, şahısların ya da kişilerin, herhangi bir topluma veya kuruma zorla bağlanmaması gerektiğini ne bir kişinin toplumu sömürmesine ne de bir cemiyetin bireyleri boyunduruk altına almasına izin verilmemesi gerektiğini söyler. Toplumsal düzenin korunması ve devamlılığın sağlanması için bireylerin toplum düzenine uyum göstermesinin de gerekli olduğunu vurgular (Arvasi, 1965).

Aile, Eğitim ve Toplum Düzeni: Belki de toplumun en temel yapı taşlarından biri olan aile üzerinde de yoğunlaşır Arvasi. O aileyi toplumun temeli olarak görür. Ancak maddi manevi yönden aile güçlü olursa toplumun da sağlam bir temeli olabileceğini ifade eder. Bu bağlamda bugünkü Türk ailesinin durumunu da değerlendiren Arvasi Türk aile yapısının her yönü ile geride olduğunu ve güçlenmesi gerektiğini açıklar (Arvasi, 1965).

Arvasi, ailenin güçlenmesi için hem kadınların hem de erkeklerin eğitilmesi gerektiğini savunur ve bu nedenle evlilik kurumunun kuruluş aşamasında titizlikle hareket edilmesi gerektiğini vurgular. Aksi takdirde, bu titizliğin gösterilmediği evliliklerde boşanmayı zorlaştırmamanın bir fayda sağlamayacağını belirtir (Arvasi, 1965).

Bununla birlikte, evlilik kurumuyla ilgili Arvasi, Türk milletini korumak ve geliştirmek için coğrafi olarak uzak alanlara yayılmış Türk gençlerinin birbirleriyle evlenmesinin teşvik edilmesi gerektiğini, etnik, aşiret veya başka sebeplerden ötürü kız alıp vermede katı bir yaklaşıma sahip olanlara yönelik Türk çocuklarını birleştiren tedbirlerin alınmasının Türk toplumunun kan ve soy birliği ile bilinçlenmesi için mühim bir mesele olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan, yabancı milletlerin çocuklarıyla evliliğin teşvik edilmesinin önlenmesi gerektiğini; çünkü karma nesillerin, her iki millete de fayda sağlamayacağını ifade eder. Ayrıca, karma evliliklerden doğan çocukların kimlik gelişimi ve topluma uyum sağlamalarının zorlaştırdığını savunur. Fakat yanlış düşünceye mahal vermemek için bahsettiği durumun münferit birkaç olay üzerine değil, toplumun kitlesel olarak yabancılarla evlenmesinin doğuracağı tehlikeler üzerine olduğunu nitekim, İslam dininin yabancılarla evlenme konusunda yasak getirmediğini ancak milletin kendi çocuklarının birbiriyle evlenmesini teşvik ettiğini belirtir. Bu nedenle, savunduğu düşüncesinin İslam açısından bir sakınca taşımadığını ifade eder. Hatta Türk toplumsal ırkını, uzun yıllardır kız alıp vererek birleştirme gayretinde olan, tarihine, kültürüne, ülkesine bağlı olan ve Türk milleti ile kader birliği yapan herkesin Türk kabul edilmesi gerektiğini savunur. Çünkü biyolojik ırk belirlenebilir bir durum olmazken, toplumsal ırk bir tercih meselesidir. Böylelikle bu yaklaşım, ayrıştırıcı bir bakış açısı değil, birleştirici bir toplumsal bağ kurar ve ortak tarih, kültür, din ile soy birliği bilincini pekiştirir (Arvasi, 1977, s,7).

Toplumların geleceği açısından önemli bir yere sahip olan nüfus artışı konusuna da değinen Arvasi, doğumların engellenmemesi gerektiğini, aksi takdirde hem üretici

hem de tüketici insan sayısının azalacağını ifade eder. Türkiye'deki nüfusla ilgili olarak, sayı bakımından bir sorunun olmadığını, ancak nüfusun kalitesi, yani eğitimi konusunda eksiklikler bulunduğunu dile getirir. Ayrıca, işsizlik sorununa da değinen Arvasi, bu problemin nüfus kalabalığından değil, gerekli hizmetlerin yeterince planlanmamasından kaynaklandığını ifade eder (Arvasi, 1965).

22-27. maddelerde, Arvasi, köy ve şehir meselesini ele alırken köylerin, kasabaların ve şehirlerin bir bütün olduğunu, kaderlerinin birbirine bağlı olduğunu ifade eder. Köylü nüfusunun fazla ve dağınık olmasının iyi olmadığını savunur ve köylülerin sanayiye aktarılması gerektiğini vurgular. Türkiye'de çiftçi ve sanayi işçisi oranının dengelenmesi gerektiğini, sanayiye daha çok işçiye ihtiyaç duyulduğunu söyler. Ayrıca köy meselesinin romantik yaklaşımlardan arındırılarak bilimsel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini, kasabaların köyler için kalkınma merkezleri haline getirilmesini ve küçük sanayinin kasabalarda toplanmasını önerir. Kasabaların sayısının artırılması ve her on köyden birinin kasabaya dönüştürülmesi gerektiğini de belirtir (Arvasi, 1965).

Arvasi'nin ortaya koyduğu düşünceler, yaklaşık 60 yıl önce şekillendiği için günümüzde de hala geçerliliğini korumakta; ancak bazı eksiklikler de içermektedir. Özellikle köyden kente göçün artması, tarımsal üretimin azalmasına yol açmış ve bu durum, köylerdeki üretken nüfusa olan ihtiyacı artırmıştır. Bununla birlikte kırsal alanlardan kentsel alanlara yaşanan bu yoğun göç, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit etmekte, aynı zamanda kırsal toplulukların demografik yapısını da değiştirmektedir. Arvasi'nin vurguladığı gibi, köylerin ve kasabaların entegrasyonu ve güçlendirilmesi, kırsal üretkenliği artırmak için elzemdir. Bu noktada da Arvasi'nin yıllar önce tespit edip bahsettiği gibi gerekli hizmetlerin yeterince planlanmaması, eğitimin, üretimin bilinçli zümrelerden oluşmaması sonucu Arvasi'nin düşüncelerinin güncelliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, köydeki üretken nüfusun artırılması, çiftçiliğin desteklenmesi ve tarımsal reformların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kültürel Gelişim ve Toplumsal Dinamizm: 28-36. maddelerde Arvasi milli eğitim ve milli kültür problemlerine değinerek, Türk Millî Eğitimi'nin amacının Türk Milleti'nin ve Türk Yurdu'nun problemlerini çözmek olduğunu vurgular. Mevcut eğitim programlarının evrensel olduğunu, bu yüzden özel ihtiyaçlara cevap veremediğini belirtir. Yetiştirilecek insan tipinin, toplumsal ve ulusal sorunlarla başa çıkabilecek bir yapıda olması gerektiğini ifade eder. Eğitim sisteminin, yerel ve ulusal ihtiyaçlara uygun olarak yeniden yapılandırılması gerektiğine dair önerilerde de bulunur. Ayrıca köy çocuklarına yönelik yatılı meslek okulları açılmasını savunarak, üniversitelerin Türkiye'nin sosyal ve ekonomik problemlerine çözüm bulma amacını taşıması gerektiğini belirtir. Arvasi, üniversitelerin toplumdan bağımsız olmaması gerektiğini ve gerçekçi, millî problemleri bilen bilim insanlarının yetiştirilmesinin önemini vurgular. Ayrıca, gençlerin yeteneklerinin bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi ve meslek seçimlerinin buna göre yapılması gerektiğini ifade eder (Arvasi, 1965).

Arvasi, eğitim-öğretim'in yapıldığı okul ortamının çevresinin laboratuvar olarak kullanılmasını, eğitsel gezilerle sosyal, kültürel ve ekonomik çevrenin ders aracı haline getirilmesi gerektiğini savunur. Böylelikle öğrencilere toplumsal yaşam ve iş bölümünü anlamaları konusunda gözlem fırsatları sunulur; Gelecekte karşılaşacakları sosyal sorunların farkındalığı artırır diyerek eğitimde okulun öneminden ve görevlerinden bahsetmektedir (Erdem, 1984, 11'den akt. Polat, 2023, 11).

Eğitimde tıpkı öğrenciler gibi öğretmenlerinde gelişimine önem veren Arvasi, öğretmenlerin toplumun en zeki ve çalışkan evlatları arasında seçilmiş, kendini geliştirmiş karakteri sağlam millî kadrosu olduğunu ifade eder. Aynı şekilde öğretmenlerini, toplumun ihtiyaçlarına göre yetiştiremeyen bir milletin, eğitimden fayda sağlanması beklenemez. Bu nedenle eğitimin öncelikli temel unsuru öğretmendir diyerek, geri kalan her şeyin ikinci planda düşünülmesi gerektiğini ifade eder (Arvas, 2020, 60).

Arvasi günümüzde millî kültürün geri ve güçsüz durumdada olduğuna değinir ve aydınların ya millî kültürden uzaklaşmış ya da bunu çağdaş düzeyde temsil etme umudunu yitirdiğini söyler. Dolayısıyla millî kültürü geliştirmek için çeşitli araçlar ve metotlar kullanılmalı, dilin zenginliği artırılmalı ve Türk Dili'nin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir (Arvasi, 1965).

Böylelikle eğitimle ilişkisi olan her şeye vurgu yapan Arvasi, çocukların ve gençlerin yeteneklerinin bilimsel ve objektif yöntemlerle tespit edilmesi gerektiğini belirtmesi, onun gerçek bir düşünür, vatansever bir Türk milliyetçisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Arvasi'nin, fakültelerin ve okulların, toplumun ihtiyaçlarına göre kontenjan belirlemesi ve eğitim kurumlarının boş zamanlarını halk eğitimine tahsis etmesi gerektiğini savunması da bu düşüncüyü destekler niteliktedir (Arvasi, 1965). Bu bağlamda günümüzün en büyük problemlerinden biri, her alanda ve her kurumda ihtiyaç fazlası ürünlerin veya hizmetlerin ortaya çıkmasıdır. Arvasi'nin düşüncelerinden şu sonuç çıkarılabilir: Yıllar geçse de sorunlar benzerlik gösterir; çünkü insan kendini değiştirmedikçe toplumda gerçek bir değişim sağlanamaz.

3. Din ve Milliyetçilik ilişkisi

İleri Türk Milliyetçiliğinin son maddelerinde kültürel meseleleri ele alan Arvasi, Türk milliyetçilerin, toplumun ihtiyaçlarına uygun ve bilinçli bir mücadele yürütmek için güçlü bir basın, yayın evleri, sinema ve tiyatro oluşturmaları gerektiğine değinir. Ayrıca bu sürecin kin uyandırmadan ve sabırla yapılması gerektiğini ifade eder. Bu maddelerde mabetlere de değinen Arvasi, camilerin halkı ilgilendiren, yaşam dolu vaazlarla güncellenmesi ve topluma dinamizm katması gerektiğini söyler (Arvasi, 1965).

Arvasi, itikatta Ehl-i Sünnet çizgisini benimsemiş ve inancını bu doğrultuda temellendirmiştir bir şahsiyettir. Dini konularda öncelikle nakle başvurmuştur ancak bununla yetinmeyip, akli delilleri de önemseyerek inanç ve ibadet konularını

açıklamıştır. Ona göre, yaratılmış her şey Allah’a ulaşan bir yol veya Allah’a açılan kapının anahtarıdır (Ersoy, Taş, 2024, 16). Böylelikle Türk milletine ve dinine gösterdiği hassasiyetle tüm düşüncelerini bu çerçevede şekillendirmiş ve İslamiyet’in herhangi bir kavmin dini olmadığını Kuran’ı Kerim’in muhatabının kavimler, zümreler veya sınıflar üzerinden olmayıp bütün insanlığa hitap etmesi üzerinden ele alarak milliyetçilik hakkındaki düşüncelerini tanımlar. Bu bağlamda ele aldığı yazılarda sıkça milliyetçilik kavramını din ile ilişkilendirir.

“*Dinimiz İslamiyet 1*” adlı yazısında Arvasi, dinin fert ten ferde milletten millete gruplardan gruba değişen bir değer olamayacağını ve dinin muhakkak mutlak hakikati ve mutlak varlığı arama ve ona yönelme çabası olduğunu ifade eder. Nitekim geçmiş incelendiğinde hiçbir toplumun veyahut da medeniyetlerin mevcut halde olmadığını ve bütün toplumların dini arayış içerisinde olduklarını savunur (Arvasi, 1977, 7).

Ona göre İslamiyet, herhangi bir kavmin hakimiyetinde olmadığı gibi herhangi bir sınıfın zümrenin, partinin hâkimiyetinde de değildir. Çünkü İslamiyet’te bir ruhban veya din adamı sınıfı yoktur⁹(Arvasi, 1977, 7).

Arvasi’ye göre İslam dini, milletlerin şahsiyetlerini koruyarak tüm insanları Hz. Muhammed’in ümmeti olmaya çağırır. Böylelikle İslam’ın, ırkçılığı reddettiği ortaya çıkmaktadır. Ancak İslam dini herkesi ümmet olmaya çağırırken, Müslümanların kendi milletlerine bağlılıklarını inkâr etmelerini de istemez. Nitekim Hz. Muhammed’in “Kişi kavmini sevmekle suçlanamaz” ve “Vatan sevgisi imandandır” sözlerin bu duruma örnektir. Dolayısıyla Arvasi, İslam ile milliyetçiliğin zıt kavramlar olmadığını, aksine toplum için hayati iki kaynak olduğunu savunur (Arvasi, 2008a, 91- 92).

İslamiyet’in bütünleştirici, hoşgörüsü ve davetçi özelliklerinin yanında İslamiyet, kendi inanç ve esaslarından taviz vermeksizin içtimai gerçekleri kabul ettiğini, toplumun ve bireylerin, kendi esaslarına ters düşmeyen değerlerini benimsediğini açıklar. Aynı şekilde İslamiyet milli ve mahalli değerleri kendi prensipleri için de nizama soktuğunu, kendine aykırı düşenleri ayıklayıp törpüleyerek disiplinini ortaya koyar (Arvasi, 1977, 7)

Türklerin Şamanizm ile ilişkisini olumsuz değerlendiren Arvasi; Şamanizm’i bir din değil, sihir temelli bir inanç sistemi olarak görür. Çünkü Türklerin din adamlarına “kam” dediğini, asıl inançlarının ise Tanrı’yı en yüce varlık olarak kabul eden Gök-Tanrı dini olduğunu belirtir, ancak Şaman kelimesi din adamı manasına gelmektedir. Bu sebeple konuya açıklık getirmek adına, Arap seyyah İbn-i Fadlan’ın, Türklerin tek bir Tanrı’ya inandığına dair gözlemlerine de atıfta bulunur (Arvasi, 2009/1, 98- 99).

Arvasi, 44 maddede ileri Türk milliyetçiliğinin ilkelerini açıklayarak ve diğer eserlerinde ortaya koyduğu düşünceleriyle fikirlerini güçlendirerek Türk

⁹ “...Onların izinden peygamberlerimizi peş peşe gönderdik. Arkalarından Meryem oğlu İsa’yı da gönderdik, ona İncil’i verdik, ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet yerleştirdik. Kendilerinin icat ettikleri ruhbanlığa gelince, biz onlara bunu emretmemiştik; sırf Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak için yapmışlardı, ama buna hakkıyla riayet etmediler. Biz de içlerinden iman edenlere mükâfatlarını verdik, ama çokları yoldan çıkmışlardır” (Hadid Suresi 27. Ayet)

milliyetçiliği düşüncesine yeni bir perspektif sunmuştur. Türk milliyetçiliği denildiğinde genellikle etnik temelli bir vurgu beklenirken, Arvasi'nin milliyetçiliği, bütüncül bir yaklaşımla ele alması, onun milliyetçilik anlayışının alışılmısın dışında ve farklı olduğunu ortaya koymuştur. Arvasi, milliyetçiliği tüm toplumun ihtiyaçlarını kapsayan ve olması gerekenleri vurgulayan bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Bunu yaparken, İslam'ın insan üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmuş, toplumu din, millet veya ırk temelinde ayırmamış; iyiliği ve mutluluğu tüm insanlara eşit şekilde layık görmüştür. Dolayısıyla, Seyyid Ahmed Arvasi'nin düşüncelerinde İslami bir çerçeve hâkimdir ve bu çerçeve, İslam'ın öğretileriyle uyumlu bir şekilde herkesin refahını düşünerek fikirlerini öne çıkardığı bir dünya görüşünü yansıtmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, Cumhuriyet dönemi Türk düşünce geleneğinin önemli isimlerinden biri olan Seyyid Ahmed Arvasi'nin milliyetçilik anlayışını ve bu anlayışın toplumsal ve dini boyutlarını ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, Arvasi'nin "İleri Türk Milliyetçiliği" olarak adlandırdığı düşünce yapısını sosyolojik bir perspektifle inceleyerek hem milliyetçilik hem de din olgusu üzerinden geliştirdiği özgün kavramları değerlendirmek ve bu düşüncelerin çağdaş Türk toplumuna etkilerini anlamaya çalışmaktır. Arvasi, milliyetçiliği dar bir etnik kimlik veya üstünlük mücadelesi olarak görmektense, onu toplumu bir arada tutan kültürel, dini ve ahlaki değerlerle harmanlanmış bir kimlik olarak tanımlar. Bu bağlamda milliyetçilik, sadece politik veya ideolojik bir araç olarak değil, toplumun bütün unsurlarını kapsayan çok yönlü bir sosyal yapıdır.

Arvasi'nin milliyetçilik anlayışı, modern dünyada karşılaşılan sosyokültürel krizler ve kimlik bunalımları karşısında Türk toplumuna, kendine özgü bir model sunar. Ona göre, toplumun kimlik arayışında sadece etnik veya mezhepsel bağlılıklar değil, aynı zamanda ortak bir kültürel hafıza ve dini değerler de dikkate alınmalıdır. Arvasi'nin Türk-İslam Ülküsü olarak tanımladığı bu model, Türk toplumunun tarihsel kimliğini İslam'ın evrensel değerleriyle birleştirerek, toplumu bütünleştirici bir yön taşıyan bir milliyetçilik anlayışı geliştirmektedir. Bu model, bir yandan milli kimliği güçlü kılmayı amaçlarken, diğer yandan İslam'ın kapsayıcılığı ve evrenselliği ile toplumsal barışa ve birliğe katkıda bulunmayı hedefler.

Çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli bulgu ise Arvasi'nin milliyetçilik anlayışının yalnızca toplumsal dayanışmayı sağlamakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bir sosyolojik inşa süreci olarak ele alınması gerektiğidir. Arvasi, milliyetçiliği bireysel ve toplumsal kimliğin inşa sürecinde temel bir yapı taşı olarak görür. Bu bağlamda, milliyetçilik sadece bir ideoloji değil, aynı zamanda toplumu şekillendiren ve ona anlam kazandıran bir toplumsal normdur. Arvasi'nin ileri sürdüğü "İleri Türk Milliyetçiliği" kavramı, Ziya Gökalp'in geliştirdiği kültürel milliyetçilik anlayışının ötesine geçerek, Türk milliyetçiliğini modern dünyada din ve kimlik sorunlarına çözüm bulabilecek bir sosyo-kültürel model olarak ele alır. Bu

anlamda Arvasi, Türk toplumunun İslam ahlakı ve manevi değerlerle güçlendirilmiş bir milli kimlik oluşturmamasını savunur.

Arvasi'nin milliyetçilik anlayışı, sadece Türkiye'de değil, bütün Türk dünyasında da etkisini göstermeyi hedefleyen bir bakış açısına sahiptir. Onun, milliyetçiliği toplumsal dayanışmanın ve ulusal kalkınmanın temel dinamiği olarak değerlendirmesi, Türk milletinin sadece kültürel değerler etrafında değil, aynı zamanda dini ve ahlaki değerlerle de bütünleşmesini amaçlar. Bu noktada, Arvasi'nin düşünceleri, Türk toplumunun modernleşme sürecinde yaşadığı kimlik krizlerine ve kültürel çatışmalara bir çözüm önerisi sunar. Milliyetçilik ile İslam'ın değerlerini bağdaştıran bu yaklaşım, toplumsal barış ve uzlaşının sağlanması için güçlü bir entelektüel zemin oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Seyyid Ahmed Arvasi'nin milliyetçilik anlayışı, modern milliyetçilik düşüncesine dinamik ve özgün bir katkı sunmaktadır. Arvasi, toplumsal dayanışma, kimlik inşası ve milli bütünlük gibi konuları sosyolojik bir bakış açısıyla ele alırken, İslam'ın evrensel değerlerini de bu yapı içinde değerlendirerek, Türk toplumunun geleceği için kapsayıcı ve bütünleştirici bir model geliştirmiştir. Bu nedenle, onun "İleri Türk Milliyetçiliği" kavramı, yalnızca bir ideolojik söylem değil, aynı zamanda modern dünyada kimlik inşası ve toplumsal uyum açısından önemli bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Arvasi'nin bu düşünceleri, Türk düşünce dünyasında hala güncelliğini koruyan ve toplumsal yapının bütünleşmesinde referans alınabilecek bir yaklaşımdır. Çalışmanın ortaya koyduğu bu değerlendirmeler, Arvasi'nin Türk toplumuna dair düşüncelerinin yeniden incelenmesi gerektiğini ve onun milliyetçilik anlayışının modern toplum yapısına yönelik çözüm önerileri sunma potansiyelini taşıdığını göstermektedir.

Tüm bunlardan hareketle Arvasi'nin milliyetçilik anlayışı, yalnızca bu 44 maddeyle sınırlı kalmayıp, diğer eserlerinde daha açık ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada, onun "İleri Türk milliyetçiliği" başlığı altında sunduğu fikirler ön planda olduğu için diğer yönlerine fazla değinilmemiştir. Bununla birlikte, Arvasi'nin Türk milliyetçiliğine bakış açısının bu 44 maddeyle sınırlı olmadığını bilmek, farklı eserlerini incelemek ve bu eserleri çeşitli açılardan değerlendirmek, onun milliyetçilik anlayışını daha derinlemesine kavrayabilmek adına tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

- Arvasî, S. A. *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*. İstanbul: Doğan Güneş Yayınevi, 1965.
- Arvasi, S. A. (2008a). *Hasbihal 1*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları
- Arvasi, S. A. (2009/1). *Türk İslam Ülküsü 1*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Arvasi, S. A. (2009/2). *Türk İslam Ülküsü 2*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Arvasi, S. A. (2009/3). *Türk İslam Ülküsü 3*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Arvasi, Seyit Ahmet/ "Lider ve Kadro" *Ülkücü kadro Dergisi* 1. Sayı, 1976, sayfa 7
- Arvasi, Seyit Ahmet/ "İnsan ve Cemiyet Görüşümüz- 3" *Ülkücü kadro Dergisi* 2. Sayı, 1977, sayfa. 7"
- Arvasi, Seyit Ahmet/ "Dinimiz İslamiyet- 3" *Ülkücü kadro Dergisi* 15. Sayı, 1977, sayfa. 7"
- Arvasi, Seyit Ahmet/ "Dinimiz İslamiyet- 1" *Ülkücü kadro Dergisi* 9. Sayı, 1977, sayfa. 7"

- Arvas, M. B. "Seyyit Ahmet Arvasi'nin Genel Eğitim Bağlamında Din Eğitimi Hakkındaki Görüşleri." *Yüksek Lisans Tezi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2020.
- Bartan, F. "Arvasi'de Din- Milliyetçilik- Eğitim - Felsefe - Kültür - Siyaset Anlayışı." *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı-Sosyal Değişme Anabilim Dalı, 1993.
- Bars, Mehmet Emin. "Ziya Gökalp ve Türkçülük Üzerine Bazı Değerlendirmeler." *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, no. 2 (2013): 38-51.
- Bölükbaşı, Y. Z. "Türkçü-Turancı Milliyetçiliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme." *Akademik Hassasiyetler* 5, no. 10 (2018): 45-66.
- Cengiz, O. *Seyyid Ahmet Arvasi ve Temel Fikirleri*. İstanbul: Bilge Oğuz, 2020
- Çuhadar, C. ve Özden, H. "S. Ahmet Arvasi'nin Millet ve Milliyetçilik Anlayışı." *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (2022): 1-32.
- Erdem, Muammer, Eğitim ve Öğretimin Amaçları", Milli Eğitim ve Kültür Der., Ankara. (1984)
- Ertekin, O. "Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları." In *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, editör Tanıl Bora ve Murat Gültekin, 345-388. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2009.
- Furkan Ersoy, Kemaleddin Taş, "Türk Milliyetçiliğinde Din Olgusu: Seyyid Ahmet Arvasi Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52 (Haziran 2024/1), 5-22.
- Gökalp, Ziya. "Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak", sadeleştiren Yalçın Toker, Toker Yayınları, 1997.
- Kip, A. "Milliyetçilik ve Din." In *Sosyolojik Açardan Din ve Siyaset El Kitabı*, editör Ö. Güngör, 195-211. Nobel Yayıncılık, 2020.
- Kara, B. "Ziya Gökalp ve Türkçülük." *Bir Sosyolog Bir Kavram ve Din- 1*, editör Ö. Güngör, 51-69. Oku Okut Yayınları, 2023.
- Güngör, Ö. "Erol Güngör, Ne Nefret Ne Hayranlık Millî Kültürle Değişim." *Bir Sosyolog Bir Kavram ve Din- 1*, editör Ö. Güngör, 13-32. Oku Okut Yayınları, 2023.
<https://doi.org/10.55709/okuokutpress.44>.
- Mutluel, O. "Seyyid Ahmet Arvasi'de Estetik ve Sanat." *Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Torun, Y. "Türk Milliyetçiliğinde Bir İdealin Anatomisi: Seyyid Ahmet Arvasi ve Türk-İslam Ülküsü." *Düşünce Dünyasında Türkiz* 14, no. 65 (2023): 39-88.
- Tokluoğlu, Ceylan. "Ziya Gökalp ve Türkçülük." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 68, no. 3 (2013): 113-139.
- Tuzak, Mervener. XX. Yüzyılın İkinci Yarisında Türk Milliyetçiliği Yorumları (Dündar Taşer, Ahmet Arvasi, Durmuş Hocaoglu). Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2022.
- Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİDER) Cilt 08, Sayı 01, 2023, Sayfa 1-21.

Web Kaynakları

- Milliyetçi Dergiler*. (t.y.-a). Geliş tarihi 05 Ekim 2024, gönderen
<https://www.milliyetcidergiler.org/pdf/5460/12>
- Milliyetçi Dergiler*. (t.y.-b). Geliş tarihi 05 Ekim 2024, gönderen
<https://www.milliyetcidergiler.org/pdf/3212/7>
- Seyyid Ahmet Arvasi (Direktör). (2017, Ocak 5). AKLIN YOLU -Seyyid Ahmet ARVASİ (Bölüm-1) [Video recording]. <https://www.youtube.com/watch?v=cftytiectBtY>